

УДК: (37.013.42+376)(438+477)

Перфільсва Майя Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: mayya.perfilieva@ukr.net

Карпич Ірина Олександрівна

старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини кандидат педагогічних наук

e-mail: irina.karpich@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ

Анотація. Автором встановлено, що, незважаючи на актуальність проблеми у польському суспільстві, значну кількість наукових праць, присвячених її вивченню, питання соціального виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями потребують поглибленого теоретичного обґрунтування педагогічних засад цього процесу. Стаття присвячена історіографічному аналізу та узагальненню праць українських та польських науковців з проблеми дослідження за такими напрямками: компаративістські дослідження; теоретико-методологічні аспекти соціального виховання та соціалізації особистості, спеціальної та інтеграційної освіти; проблеми педагогічної роботи з сім'ями, які мають дітей або молодь з інвалідністю, професійної реабілітації та соціального захисту тощо.

Ключові слова. Соціалізація, соціальне виховання, діти та молодь з інвалідністю, інклюзія.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціальне обмеження, що є наслідком психофізичних розладів організму людини, є одним з серйозних явищ і проблем сучасного світу. Вагомість цих проблем визначається і наявністю цього явища в людському суспільстві і відповідно наслідків, що виникають як в індивідуальному, так і соціальному сенсі.

Поширення явища обмеженості людських можливостей ставить перед міжнародною громадськістю і окремими державами обов'язок щодо відповідальності та прийняття певних дій, що запобігатимуть його виникненню. Такі дії мають реалізуватися урядами, соціальними інститутами та локальною громадськістю. Тільки широкі згоджені соціальні дії можуть принести вимірні ефекти. Допомога на користь осіб з інвалідністю потребує диференційованих, мультидисциплінарних (медичних, освітніх, соціальних, виробничих) дій.

Основою наукових праць є історіографія конкретної проблеми, що дає змогу визначити мету та завдання дослідження.

Мета статті полягає у розкритті стану наукової розробленості проблеми та узагальнити історіографічні надбання, що дадуть змогу зрозуміти зміни, які відбулися в плані розв'язання і дослідження цієї проблеми в Україні та Польщі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Різні аспекти проблеми соціалізації дітей та молоді з інвалідністю стали предметом досліджень з різних наукових позицій, серед яких: розвиток особистості в системі інклюзивної освіти (І. Демченко, Г. Дрижаловська, А. Колупаєва, І. Малишевська, Л. Маршалек, Н. Сабат, Н. Софій, П. Фарелл, А. Фірковська-Манкевич, Г. Шумський та ін.); соціальне функціонування, лікувально-педагогічна реабілітація осіб з інвалідністю (М. Балцерек, Б. Бартон, В. Бондар, Л. Виготський, В. Гасік, Т. Галковський, М. Гжегоржевська, Д. Гораєвська, В. Дуксік, Х. Журав, Я. Кіренко, О. Ліпковський, З. Соболевська, З. Сонковська, М. Ходковська, А. Хулєк та ін.); соціально-педагогічна робота з сім'ями, в яких виховуються дітей з обмеженими можливостями здоров'я, та механізми психолого-педагогічної підтримки таких сімей (Й. Вичесаний, Н. Грабовенко, Е. Гуральчук, А. Сакович-Боборико, З. Кавчинська-Бутрим,

М. Карвовська, М. Ковальська-Кантика, І. Немець, І. Нестайко, А. Новіцька, І. Обуховська та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах глобалізації зростає потреба у ґрунтовному аналізі освітніх тенденцій як в нашій державі, так і в зарубіжних країнах. Досвід країн близького зарубіжжя з аналогічними для України соціальними системами й історико-політичними, соціо-економічними процесами становить інтерес для компаративного аналізу.

В Україні систематичне вивчення зарубіжних систем освіти започаткував К. Ушинський (1824–1871). У 60-х роках ХІХ ст. він здійснив «педагогічну мандрівку» до Західної Європи. Результатом цієї подорожі стало написання низки робіт, зокрема відомої праці «Про народність у громадському вихованні».

На розвиток вітчизняної порівняльної педагогіки в Україні вплинули наукові праці видатного радянського психолога С. Ананьєва (1875–1942), який активно використовував метод порівняльного аналізу зарубіжних та вітчизняних педагогічних концепцій. У дисертації «Інтерес за вченням сучасної психології і педагогіки» (1915), монографії «Трудове виховання, його минуле і сучасність» (1924) та інших він робить спроби систематизувати педагогічні ідеї та підходи [3, с. 23].

Вагомий внесок у розвиток української компаративістики та соціального виховання зробила педагог-теоретик С. Русова (1856-1940), вивчала розвиток дошкільної та початкової освіти за кордоном. Свідченням цього є її ґрунтовні праці «Дещо з філософії виховання», «Значення соціальної психології для виховання» [3, с. 17].

Сьогодні значний внесок у розвиток порівняльної педагогіки зробили відомі компаративісти, такі як О. Галус, О. Заболотна, Н. Лавриченко, О. Локшина, А. Сбруєва та ін.

На особливу увагу заслуговує дисертаційна робота С. Когут «Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі» (порівняльний аналіз), фактологічні матеріали якої

використовуються у навчальних дисциплінах «Соціальна педагогіка» та «Порівняльна педагогіка».

Якісна та рівноправна освіта дітей та молоді з інвалідністю є запорукою їхньої соціалізації у суспільстві. Порівняльні дослідження спеціальної освіти не мають тривалої традиції, а тому сьогодні зарано говорити про досягнення значних результатів. Низький рівень зацікавленості міжнародними і міжкультурними порівняннями спеціального навчання у минулому можна пояснити специфікою теоретичної орієнтації спеціальної педагогіки. Оскільки ця проблема тривалий час перебувала під впливом медицини, то і звідти запозичила образ людини, а також і цілі її навчання [2, с. 34].

В Україні, як відомо, перші спеціальні освітньо-виховні заклади для «аномальних» дітей почали створюватися у другій половині XIX ст. При цьому слід зазначити, що проблеми забезпечення діяльності таких установ спеціально підготовленими кадрами далеко не одразу знайшли своє вирішення, хоча прогресивні вчені того часу, в першу чергу, видатний вітчизняний психіатр і психолог І. Сікорський (1842–1919), вказували на необхідність поєднання у фаховій підготовці спеціалістів відповідного профілю ґрунтовних медичних, психологічних і педагогічних знань.

Для сучасної педагогічної науки характерною є тенденція до розробки новітніх технологій навчання та виховання дітей з інвалідністю на основі вивчення і використання класичної спадщини видатних педагогів. У цьому неоціненну послугу може надати педагогічний досвід відомого науковця М. Монтесорі (1870-1952).

Сьогодні значне місце у галузі спеціальної освіти займає науковий доробок доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена Національної академії педагогічних наук України В. Бондаря. Його ідеї втілені в концепції «Спеціальна освіта осіб з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки та перспективу», проекті Закону України «Про спеціальну освіту», «Державному стандарті спеціальної освіти», Державному стандарті початкової освіти дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку,

Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями психофізичного розвитку всіх нозологій та навчальних програмах, підручниках для учнів, посібниках і методичних розробках для студентів та педагогічних працівників. А також приділяє значну увагу розвитку міжнародних зв'язків у галузі спеціальної освіти [1].

Провідним польським вченим з питань спеціальної педагогіки є Г. Дрижаловська (G. Dryżalowska), яка предметом свого дослідження обрала проблеми освітньої та соціальної інтеграції дітей та молоді з інвалідністю [4].

Основним середовищем виховання та розвитку дітей та молоді з інвалідністю є сім'я. Різні аспекти цієї проблеми є предметом дослідження таких польських науковців, як: Е. Гуральчик (E. Góralczyk) (Хвороба дитини у твоєму житті), Е. Засопа (E. Zasępa) («Якість життя родин, що мають дитину з обмеженими можливостями»), З. Кавчинська-Бутрим (Z. Kawczyńska-Butrym) («Родини осіб з обмеженими можливостями»), І. Немець (I. Niemiec) («Взаємна перцепція ролі і способу її поповнення почуттям щастя і задоволення від одруження батьків дитини з обмеженими можливостями»), І. Обуховська (I. Obuchowska) (Дитина з обмеженими можливостями в родині), А. Сакович-Боборико (A. Sakowicz-Boboryko) (Родина як реалізатор реабілітаційних потреб дітей з обмеженими можливостями) та ін.

Важливою для нашого дослідження стала наукова праця Н. Мирошніченко «Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище». Автором концептуально визначено та обґрунтовано об'єктивну необхідність створення соціально-педагогічних умов інтегрування молоді з функціональними обмеженнями (інформування громадськості про проблеми осіб з інвалідністю та необхідність їх інтегрування у сучасне середовище; створення комфортного психологічного мікросередовища в клубах спілкування; забезпечення активної участі осіб з обмеженими можливостями у процесі інтегрування та ін.).

Сьогодні Республіка Польща вийшла на новий рубіж розвитку у реалізації соціальної політики відносно дітей та молоді з інвалідністю.

Звичайно, це результат позитивних зрушень, що відбулися в країні наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. політико-економічних зміни 90-х років, що вплинули на сучасне становлення осіб цієї категорії. Це питання досліджували польські вчені А. Островська та Й. Сікорська (A. Ostrowska, J. Sikorska) («Неповносправні особи в Польщі в дев'яностих роках»).

Актуальним, на нашу думку, є дослідження польської вченої Д. Гораєвської (D. Gorajewska), яка у своїй праці «Факти і міфи про осіб з інвалідністю» [5, 11], робить спробу порушити ті питання, що народилися у зв'язку з обмеженістю. Вона дає ґрунтовний аналіз сутності понять «здоров'я» та «обмеженості», презентує своєрідну концепцію від емпатії до розуміння проблем особи з обмеженими можливостями.

Дослідниця С. Кавчинська-Бутрим (Z. Kawchynska-Butrym) у своїй книзі «Неповносправність – специфіка соціальної допомоги» [6, 21], розкриває поширення явища обмеженості, причини його виникнення та індивідуальні проблеми осіб з особливими потребами; розглядає нову форму опіки над родинами осіб з інвалідністю – групи самодопомоги, створені людьми, що мають певні проблеми, або їх пережили.

На увагу заслуговує праця Г. Журав (H. Żuraw) «Участь осіб з обмеженими можливостями в соціальному житті» [7, 8]. Автор досліджує залежність участі осіб з інвалідністю в соціальному житті від набутих та вроджених пошкоджень. У роботі вказується на важливість об'єднання різних суспільних чинників на зміну ставлення соціуму до людей з особливими проблемами здоров'я, таких як юридичне регулювання, антидискримінаційні програми, вирівнювання шансів в освіті, працевлаштуванні і громадському житті.

Висновки та перспективи. Таким чином, здійснений нами історіографічний аналіз проблеми осіб з інвалідністю показав, що сьогодні в Україні та Польщі актуальним залишається дослідження формування відповідних умов для необхідного розвитку дітей та молоді з інвалідністю у суспільстві.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективним є подальше наукове вивчення позитивного зарубіжного досвіду з метою визначення ефективних чинників та засобів соціального виховання, а також удосконалення форм і методів соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю з інвалідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Є. О. Виховання осіб з психофізичними вадами як соціальна проблема / Є. О. Бондар // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наукових праць. – К. : Університет «Україна», 2004. – С. 62–69.
2. Заболотна О. Альтернативна освіта як предмет наукового дискурсу у вітчизняному та зарубіжному педагогічному просторі / Оксана Заболотна // Порівняльно-педагогічні студії. – 2011. – № 1. – С. 31–37.
3. Сбруєва А. Порівняльна педагогіка : навчальний посібник / А. Сбруєва. – 2-ге вид. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 320 с.
4. Dryżałowska G. Integracja edukacyjna a integracja społeczna / G. Dryżałowska // Integracja społeczna osób niepełnosprawnych / pod red. Grażyny Dryżałowskiej, Hanny Zuraw. – Warszawa : wyd. «Zak», 2004. – S. 215–225.
5. Gajdzica Z. Uczniowie i studenci z obszaru pogranicza wobec sytuacji osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym – nastawienia i opinie / Z. Gajdzica. - Cieszyn : Wyd. Stowarzyszenie Wsparcia Społecznego «Feniks», 2013. – 123 s.
6. Organizacja programu aktywności lokalnej dla rodziców dzieci niepełnosprawnych [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.przetargi.egospodarka.pl/157489_Organizacja-programu-aktywnosci-lokalnej-dla-rodzicow-dzieci-niepelnosprawnych_2018_2.html.
7. Żuraw H. Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym / H. Żuraw. – Warszawa : wydawnictwo Akademickie Żak, 2016. – 398 s.

REFERENCES

1. Bondar E. O. (2004). *Vixovannya osib z psixofizichnimi vadami yak socialna problema* [The upbringing of persons with psychophysical problems as a social problem.]. Kyiv.
2. Zabolotna O. (2011). Alternativna osvita yak predmet naukovogo diskursu u vitchiznyanomu ta zarubizhnomu pedagogichnomu prostori. *Porivnyalno-pedagogichni studii*. Kyiv.
3. Sbrueva A. (2004). *Porivnyalna pedagogika : navchalnij posibnik*. Sumi.
4. Dryżałowska G. (2004). Integracja edukacyjina a integracja społeczna. *Integracja społeczna osób niepełnosprawnych*. Warszawa.
5. Gajdzica Z. (2013). Uczniowie i studenci z obszaru pogranicza wobec sytuacji osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym – nastawienia i opinie. [students from the border area against the situation of disabled people in the local environment - attitudes and opinions.]. Cieszyn.
6. Organizacja programu aktywności lokalnej dla rodziców dzieci niepełnosprawnych [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu : http://www.przetargi.egospodarka.pl/157489_Organizacja-programu-aktywnosci-lokalnej-dla-rodzicow-dzieci-niepelnosprawnych_2018_2.html.
7. Żuraw H. (2016). Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym. [Participation of disabled people in social life.]. Warzhawa.

Перфильева Майя Владимировна

Кандидат педагогических наук, доцент

доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы

Уманский государственный университет имени Павла Тычини

e-mail: mayya.perfilieva@ukr.net

Карпыч Ирина Александровна

Старший преподаватель кафедры социальной педагогики и социальной работы

Уманский государственный университет имени Павла Тычини

e-mail: irina.karpich@ukr.net

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В ПОЛЬШЕ И УКРАИНЕ

Аннотация. Автором установлено, что, несмотря на актуальность проблемы в польском обществе, значительное количество научных работ посвященных ее изучению, вопросы социализации детей и молодежи с инвалидностью требуют углубленного теоретического обоснования педагогических основ этого процесса. Статья посвящена историографическому анализу и обобщению работ украинских и польских ученых по проблеме исследования в следующих направлениях: компаративистские исследования; теоретико-методологические аспекты социального воспитания и социализации личности, специальной и интеграционной образования, проблемы педагогической работы с семьями, которые имеют детей или молодежь с инвалидностью, профессиональной реабилитации и социальной защиты и т.д.

Ключевые слова. Социализация, социальное воспитание, дети и молодежь с инвалидностью, инклюзия.

Perfileva Mayya

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work

Uman State University named after Paul Tycini

e-mail: mayya.perfilieva@ukr.net

Karpuch Irina

Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work

Uman State University named after Paul Tycini

e-mail: irina.karpich@ukr.net

SOTSIALIZATSIYA OF CHILDREN AND YOUNG PEOPLE WITH DISABILITIES IN POLAND AND UKRAINE

Summary. Nowadays globalization and European integration implies equality in all spheres of human activity. It means providing social security and policy towards young people with disabilities. In addition, it is socially acceptable for some citizens to treat disabled persons to be lower than the rest of us. Hence, this perspective can cause discrimination, compassion, hostility and sometimes aggression. Sometimes defect can be compensated by fostering other qualities without regard to intellectual level of individual. The number of disabled people is constantly increasing in Ukrainian society. We have to deal with the problem of social security, protection, rehabilitation and education of the abovementioned young people. The research investigates the level of disabled young people social education in Ukraine.

This article deals with the problem of historiographic analysis and generalization of Ukrainian and Polish researchers works concerning the study in the following areas: comparative studies; theoretical and methodological aspects of social education and socialization of individuals, special and Integrative learning; difficulties while cooperative with disabled children families; vocational rehabilitation and social protection. Despite the urgency of the problem in Polish society and many scientific investigations, the issue of social education of children and youth with disabilities still needs to develop the theoretical framework of pedagogical principles of this process.

Keywords: sotsializatsiya, social education, disabled children and youth, inkluzia.